

TARTALOM

História	3	Ábrahám Vera: A szegedi Löw-könyvtár 1830 és 1944 között
	13	Tóth Marcell: Földet a szegedi hősöknek! Hogyan ajánlotta fel a város a vitézi telkeit?
	23	Kiss Ernő: Láthatatlan művelődési ház panelországban. A szegedi lakótelepi köz-művelődés történetének vázlata – 2. rész
Perspektíva	38	Miklós Péter: „Megmaradt kereszténynek” A „pascali fogadás” Várkonyi Hildebrand Dezső értelmezésében
	42	Pusztai Virág: Miről mesélnek a szegedi képeslapok? A harmónia és a kompozíciós megoldások szerepe a képes levelezőlapok hangulati hatásának megítélésében
Zene	52	Balogh Gyula: A Szegedi Utcazene Fesztiválról
Dialogus – A Szegedért Alapítvány 2021. évi díjazottjai I.	58	Hegedűs Réka: Zenével nevelni emberré. Beszélgetés Rozgonyi Éva karnaggal, a Szegedért Alapítvány Művészeti kuratóriumának idei díjazottjával
	66	Hegedűs Réka: „Azt is fenn kell tartani, ami a látványos rész mögött van”. Beszélgetés Martinkovics Katalinnal, a MASZK Egyesület alelnökével, a Szegedért Alapítvány idei Debreczeni Pál-díjasával
Színház	77	Bene Zoltán: Egy zöldkupalás színházi tér és koncertterem Szegeden. Beszélgetés Kaj Ádámmal
Szemle	84	Hevesi Andrea: Mélységes könnyedség, könnyes mélység. Petróczi Éva verseskötetéről
	87	A. Gergely András: Varjúdombi mesék és igazmondó hamisságok. Grecsó Krisztián: Vera
Somogyi-könyvtár kincese 40.	91	Gál József: Hiszed vagy sem?! H. Balogh Gyula <i>Alsóvárosi hitregék</i> című könyvéről Johan Nieuwhof: <i>Die Gesantschaft der Ost-Indischen Gesellschaft in den Vereinigten Niederländern...</i> (a hátsó belső borítón)

A borító Bátyi Zoltán fényképeinek felhasználásával készült.

Támogatónk: Nemzeti Kulturális Alap

SZEGED
A Város folyóirata
Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Bene Zoltán
Szerkesztőbizottság: Biernacki Karol, Kiss Norbert, Kocsi Lajos, Marjanucz László, Nátyi Róbert
Szerkesztőségi titkár: Hegedűs Réka
Lapzárta minden hónap 20-án.

Alapító:
Szeged Megyei Jogú Város

Kiadja a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár
6720 Szeged, Dóm tér 1–4.
Tel.: +36 62/425-525
Felelős kiadó: Sikaláné Sánta Ildikó
Szerkesztőség: 6720 Szeged, Stefánia 2.
Telefon: +36 20/348-8446, +36 20/531-0041
e-mail: szegedfolyoirat@sk-szeged.hu
online: szegedfolyoirat.sk-szeged.hu
Nyomda: s-Paw Kereskedelmi és Szolgáltató Bt. www.s-paw.hu
Felelős vezető: Szabó Erik
ISSN 0239-1384

PUSZTAI VIRÁG

*Miről mesélnek a szegedi képeslapok?**A harmónia és a kompozíciós megoldások szerepe a képes levelezőlapok hangulati hatásának megítélésében*

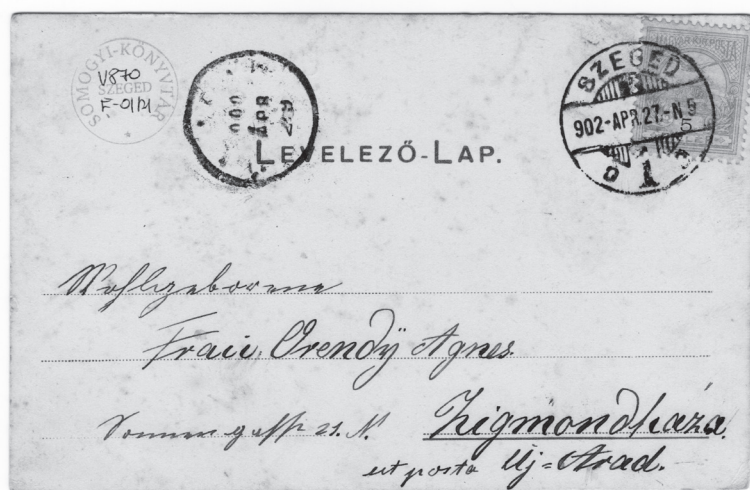
A '90-es évektől körvonalazódó, képi fordulat néven emlegetett jelenség nyomán a képeslap új megközelítésben került a tudomány érdeklődésébe. Egyfelől a kép pozíciója a történeti források között is erősödött, másfelől nyilvánvalóvá vált, hogy a letűnt korok fotográfiai esetében nem csak az az érdekes, hogy mit ábrázolnak, de az is, hogy miként teszik ezt. A kortárs ikonológiai megközelítés azon túl, hogy értelmezi a képen látható dolgokat, figyelembe veszi azokat a szellemi és kulturális tartalmakat is, amelyek a kép keletkezésének idején hatottak. Ezen túlmenően pedig megvizsgálja, hogy a kép milyen életet él a keletkezése után, milyen társadalmi hatásokat vált ki, hogyan alakítja a közösségi emlékezetet, a kollektív identitást. A következő gondolatfutamok egy készülő kötet részét képezik, amely ikonológiai kiindulópontból foglalkozik a szegedi képeslapokkal.¹

1999-es szegedi képeslapválogatásában Apró Ferenc felveti a kérdést, hogy vajon „miért oly hamvasak, hangulatot sugárzóak a 90–100 éves képeslapok? Miért van az, hogy az első pillanatban meg lehet különböztetni a század első évtizedében, és mondjuk az 1960-as években készült lapot? Miért dobogtatja meg a szívünket a régi lap, és miért érezzük távolságtartóan hidegnek a ma képeslapját? A divatjamúlt ruhák, a kalapos, sétapálcás urak, netán a békebeli hangulat tenné?”² Apró Ferenc Hemmert János szegedi festőművész válaszát idézi, mely szerint minél jobbák a fényképezőgépek, annál ridegebbek a képeslapok, hisz a modern, „japán fotómasina-csoda” nem tudja azt a hangulatot visszaadni, amit a régi dobozok. Ez a kijelentés ugyan még a '90-es években, tehát a lenyűgöző mélységélességet és gazdag színhatást produkáló tükörreflexes-digitális gépek elterjedése előtt hangozhatott el, de akkor kétségkívül sok igazság volt benne. Apró azonban ad még egy magyarázatot: 1949-től csak a pesti Képzőművészeti Kiadó Vállalat jelentethetett meg lapot a vidéki városokról, így természetesen Szegedről is. Ez azzal járt, hogy a helyismerettel nem rendelkező fővárosi fotós „lejött”, kattintott, majd a következő vonattal visszament. Ebben is sok igazság van, hiszen ha a fotósnak nincs alkalma elmélyedni a témában, az óhatatlanul rányomja a bélyegét a produktumra – bár hozzá kell tennünk, hogy minden bizonnyal a századelőn is voltak hanyag, és a század második felében is dolgoztak gondos, jó szemű fotográfusok. Nem lehet csupán a technika változásával és a fotós felületességével magyarázni az eltérő hatást. Ha alaposabban megvizsgáljuk a szegedi képeslapokat, találunk néhány további magyarázatot is!

Ami a technikai és kompozíciós megoldásokat illeti, a szegedi képeslapok nem mutatnak jelentős eltéréseket a többi magyar városról készült lapokhoz képest. Vizsgálatukkal tehát nem valamiféle specifikumok keresését lehet megcélozni, ellenben kiváló alapanyagul szolgálhatnak az általánosságok, folyamatok bemutatására és a fent ismertetett ellentét feltárása.

A kompozíciót meghatározza a lap formája, és az, hogy hogyan gazdálkodtak a rendelkezésre álló hellyel. A korai, századforduló környéki képeslapok esetében az egyik oldalt még teljes egészében elfoglalta a címzés.³ Ilyen például az a Szegedről Zsigmondházára feladott, 1902. április 27-i keltezésű lap, amelyik egy kis képen ábrázolja a Kálvária kápolnát. Postázója a kép körüli helyet használta fel arra, hogy üzenjen a címzettnek. A Kosuth-szobrot megörökítő, ugyanezen évben postázott lap szintén ezt a struktúrát követi, a keltezést és az üzenetet a képes oldalon találjuk, míg a másik oldal a címzésé. Később a címzésre fenntartott oldalt kettéosztották, így kialakítva egy mezőt az üzenet számára. Innentől egyértelművé válik, hogy az egyik oldalra nem kerül egyéb, csak a kép! (Ezt a szabályt esetenként a szószátyár, vagy a túl nagy betűkkel író levelezők hágták át, akiknek nem volt elegendő a szövegmező, és ráírtak a képre is.)

A képes oldal kompozíciós megoldásai aszerint változnak, hogy hány képben szeretnék megmutatni a várost. Ha csak egyetlen fotó kerül rá, az többnyire kitölti a lapot, bár előfordulnak kör- vagy ovális alakú keretbe rendezett kompozíciók is. Több kép esetén változatos megoldásokat láthatunk az egyszerű, rácsos szerkezettől a virágmintával vagy indamotívumokkal keretezett formákon át az elmosódó képszélekig, vagy a képből kivágott és a háttérre helyezett részletekig.

A lapok döntő többsége fekvő formátumú, hiszen a legtöbb épületet, utcarészletet így lehet a leginformatívabb módon bekomponálni. A magas épületek, templomtornyok vagy szobrok esetében viszont az sem ritka, hogy az álló formátumot választja a fotós. Mindez nem is változik sokat a XX. század évtizedei alatt. A képek belső kompozíciója viszont áruklódik az értékrendek, világnézetek átalakulásáról.

A boldog békeidők képeslapjait talán azért nézegetjük szívesebben a későbbieknél, mert azok szinte minden esetben gondosan beállított, kiegyensúlyozott kompozíciókat mutatnak. Olykor centrálisan rendezik el a témát, máskor az aranymetszés elve fedezhető fel rajtuk, vagyis egy olyan arányosság, ami a természetben is gyakran megjelenik, egyensúlyt teremtve a szimmetria és az aszimmetria között. Aranymetszésről akkor beszélünk, amikor valamit úgy osztunk két részre, hogy a kisebbik rész úgy aránylik a nagyobbikhoz, mint a nagyobbik rész az egészhez. Mivel az emberi szemnek különösen kellemes, az ókor óta szívesen alkalmazzák e kompozíciót a művészetben is. A korai képeslapok pedig gyakran merítenek a festőművészet hagyományaiból.

Az első világháború előtti kompozíciók általában szellősek, levegősek, nem szorítják be a témát a lapszélek közé. Ezáltal az élhetőség és emberléptékűség benyomását keltik, a szemlélőben felébresztik a vágyat, hogy maga is tegyen egy sétát az adott helyszínen. Kiegyensúlyozottság és nyugalom árad még azokból a lapokból is, amelyek közlekedési eszközöket vagy embertömeget ábrázolnak. Inkább statikusak, mint dinamikusak, mégis leolvasható róluk az életöröm és a büszkeség – hiszen a képeslap egy dicsekvő műfaj, amely lelkesen mutatja fel a lokális értékeket. A térbeliség, a viszonyrendszerek megmutatása nem különösebben fontos, és csak a nagytotálban mutatott városrészletek, madártávlatból fotografált látképek esetében szembeötlő.

Ahogy haladunk előre az időben, megjelennek az összetettebb, zaklatottabb kompozíciók. Erősödnek a kontrasztok, nő a sötét felületek aránya. Az egyik Tisza-parti részletet például a híd szerkezeti elemei közül kilesve mutatja meg a fotós, míg egy másikon a híd fémszerkezete súlyosan nehezedik rá a távolban kirajzolódó belvárosra. Gyakori, hogy a képek előterében alulról, felülről vagy épp oldalról belóg valami – korlát, faág, oszlop stb. – amelyek egyfelől viszonyítási pontként szolgálnak, másfelől kissé relativizálják a fő téma értékét. Még mindig ugyanazok a nevezetességek szerepelnek a képeken, de valamiféle távolságtartással, hiszen a palotákat már nem tekintik kortársaknak, már nem a modern új nagyváros elemeinek látják őket, hiszen azok az éppen letűnőben lévő korhoz tartoznak. Újdonságként feltűnnek az éjszakai látképeket megjelenítő képeslapok is.

Érdemes megfigyelni például a szegedi Városháza épületéről készült képeslapokat. Ha megnézzük egy korai ábrázolást, az szemből, szemmagasságból, teljes pompájában adja vissza az épületet egy szimmetrikus, szellős, kellemesen kiegyensúlyozott kompozícióban. A kép utószínezett, az ég árnyalata valószerűtlenül megkapó, kétoldalt egy-egy (festett) báránnyelű fodorodók. Hosszabb szemlélés után feltűnnek rajta az emberalakok is, akiknek csupán annyi a szerepe, hogy a tér ne tűnjön kihaltnak, de a kompozíció tökéletességét nem zavarják. Egy későbbi fotón a platánfák sűrű lombjából bukkan elő a torony. Bár a kép erősen kontrasztos, nem kelt bennünk kellemetlen érzést, csupán kissé növeli az érzelmi távolságunkat az épülettől. Míg az előző képen egyértelműen a Városháza a főszereplő, azt kell megcsodálnunk, emez inkább csak arra ébreszt vágyat, hogy sétáljunk egyet az előtte elterülő parkban. Az a kép azonban, amelyen egy kopár faág fekete tömege kettévágja a tornyot, határozottan diszharmonikusnak tűnik. Egy még későbbi lapon pedig az „UFÓ” formájú lámpaállvány vonja azonnal magára a figyelmet, amely rettenetesen tájidegennek hat a neobarokk jegyeket mutató épület előtt.

Ha tovább keressük a választ Apró Ferenc kérdésére, akkor ki kell térnünk az utcabútorokra, a lámpaállványokra, a padokra, a megálló esővédőire, a korlátokra és az utcaburkolatra is. A nagy árvíz után a város egységes stílusban épült újjá, és gyakorlatilag minden „új” volt. Az akkori lakosok kortársai voltak azoknak az épületeknek, amelyek között sétáltak. És mint tudjuk, szerencse a szerencsétlenségben, hogy Szeged egy olyan időszakban szenvedett csapást majd élede újjá, amikor az építészet virágzott, formavilága közmegelegedést keltett, és megvolt a megfelelő anyagi fedezet is a tervek megvalósításához. Köztudott az is, hogy az újjáépítésnek csaknem több épület esett áldozatául, mint az árvíznek, hiszen Tisza Lajos királyi biztos és Lechner Lajos várostervező mérnök következetesen vitték végig a koncepciót, és ami abba nem fért bele, azt eltakarították az útból. Az egykori girbegurba, keskeny utcák helyén kirajzolódott a körutas-sugárutas, egységes városszerkezet. Így nem meglepő, ha a munkálatok után készült képeslapok tökéletesen harmonikus világot mutatnak.

A második világháború után azonban egészen más világ köszöntött rá Szegedre (is). Emelkedett a lakosságszám, miközben a városban addigra már sok rossz, életveszélyes állapotú ház állt. A lakáshiány szükségessé tette a lakótelepek felépülését.⁴ Bár Szeged belvárosában – éppen az árvíz utáni egységes újjáépülésnek köszönhetően – a „szocreál” építkezés kibontakozására nem volt túl sok hely, azért felépült néhány toronyház a ’60-as, ’70-es évek folyamán. A megnövekedett forgalomhoz igazodva az utak, burkolatok, járdák átalakultak, a kövek és téglák helyére beton és aszfalt került. Az utcabútorok

pedig természetesen magukon viselték az akkori formatervezési trendek vonásait. Ilyen körülmények között a város aligha mutathatott egységes arculatot, és többek között ez lehet az egyik olyan tényező, ami miatt a mai szemlélő nem érzi szimpatikusnak az akkori képeslapokat. A paloták szinte díszletként hatnak az ufólámpák, betonoszlopok, funkcionalista padok, csővázás korlátok és műanyag esőbeállók társaságában. Ha tetszetősebbnek nem is, de akkor már érdekesebbnek tűnnek a Kádár-korszak azon képeslapjai, amelyeket teljes egészében átjár a korhangulat. A kockaépületek, a tövükben parkoló trabantokkal és ladákkal „retró” hangulatot keltenek, és sokakban beindítják a nosztalgiát.

A képeslap azonban ezekre az időkre sem vesztette el teljesen azt a meghatározó tulajdonságát, hogy idealizál. Ha megmerítkezünk az Odessza lakótelepről vagy a Tarján városrészről készült lapok virágos-báránnyelű világában, nem is tűnik olyan nyomasztónak az épületek szögletes egyhangúsága. A maguk sajátos módján ugyan, de harmóniát árasztanak ezek a képeslapok is.

Túl kellett jutni a rendszerváltáson ahhoz, hogy a város különféle térelemei ismét elkezdjenek harmóniába kerülni az épületekkel. Ezeken a folyamatokon természetesen nem csak Szeged, hanem a többi magyarországi város is keresztülment, sőt, a nyugati világ is folyamatosan kereste és keresi az összhangot a múlt és a jelen épített értékei között. A '90-

es évek sürgetőbb problémái után elérkezhetek azok az idők, amikor már nem csupán az volt a szempont, hogy az utcai pad vagy a szemetes önmagában korszerű design-t viseljen, de előtérbe került az is, hogy az utcabútorzat és a terek burkolata illeszkedjék a város arculatához. A lecserélődés természetesen hosszú folyamat volt, csak az ezredforduló után indult be igazán, és a mai napig nem zárult le. A változás egyik első visszaigazolása az Európa Nostra-díj volt, amellyel a Kárász utca és a Klauzál tér városépítészeti együttesének felújítását ismerték el 2003-ban. Mindenesetre a ma készülő fotók láttán már nem érzi a szemlélő azt a diszharmóniát, mint a '60-astól a '90-es évekig ívelő periódus belvárost ábrázoló képeslapjait nézegetve érezt. Legalábbis mi, e kor szülöttei nem érezzük.

Ehhez kapcsolódón érdemes kiemelni azt a fontos tény, hogy a képeslapok fogadtatása nagyban függ a befogadótól. Nem csupán az individuuum egyedi ízlésétől, de az őt körülvevő közegtől is. Kepes György *A látás nyelve* című művében amellet érvel, hogy egy kép befogadásakor a szemlélő szintetizálási folyamatban vesz részt. „Az érzékelt kép tapasztalása egyúttal alkotó integrációs tevékenység” – írja.⁵ Ernst H. Gombrich művészettörténész szintén úgy véli, hogy az ember szeme nem magában álló, önálló eszközként funkcionál, hanem egy szeszélyes organizmus része, és mint ilyen, szelektál, elemez, elutasít, szervez, osztályoz, szerkeszt. Úgy véli, hogy már az érzéki benyomás is sokféle: ugyanaz a látvány vagy ábrázolás végtelen értelmezési módot tesz lehetővé.⁶ A látásnak tehát kontextusa van, a szemlélőre mindig hat saját korának ízlése, gondolkodásmódja, világszemlélete. Csak a saját korából képes kitekinteni a korábbi időszakok vizuális kultúrájának megnyilvánulásaira.

Megfigyelhető, hogy az emberek általában a saját korukat közvetlenül megelőző időszak vizuális kultúráját, divatját, szellemiségét érzik „cikinek”, míg az eggyel korábbira nosztalgiával tekintenek. Tíz éve még nem gondoltuk, hogy valaha is visszaköszönnek például a '70-es évek bútortrendjei vagy a '80-as évek öltözékei, de ez mégis bekövetkezett. Legalább fél emberöltőnyi különbségre szükség van, hiszen meg kell öregedni ahhoz, hogy nosztalgiával tudjuk felidézni a gyermekkor vagy az ifjúság kulisszáit. Így ma a „retró” képeslapokkal kapcsolatban is megbocsájtóbbak vagyunk, mint bő húsz évvel ezelőtt, a fejezetet indító dilemma elhangzása idején. Vannak azonban olyan korszakok is, amelyek időtállóan vonzóak maradnak. Ilyen korszak volt a *Fin de Siècle*, a *Belle Époque*, azaz a századforduló boldog békeiévei, a kalapos hölgyekkel és sétatálcás urakkal, no meg a Nagy Víz után újjáépülő Szegeddel, a palotás várossal. Az akkor készült képeslapok bizonyára mindig szerethetőek maradnak.

~ Jegyzetek ~

- ¹ A tanulmány egy készülő kötet része, amely *Kép, közösség, örökség* címmel várhatóan ez év őszén jelenik meg *A Dél-Alföld szellemi öröksége* című, induló sorozat részeként.
- ² Apró Ferenc: *Szegedi képeslapok – a képeslapok Szegedje*. Szeged, Grimm Kiadó, 1999. 5. o.
- ³ Petercsák Tivadar: *A képes levelezőlap története*. Miskolc, Herman Ottó Múzeum és az egri Dobó István Vármúzeum közös kiadása. 1994. 13. o.
- ⁴ Tóth Marcell: *A sártengertől a színes panelokig – a Tarján lakótelep története*. In: Szeged folyóirat 2018. október, 8–21. o., 9. o.
- ⁵ Kepes György: *A látás nyelve*. Budapest, Gondolat, 1979. 6–7. o.
- ⁶ Gombrich, Ernst: *Art and Illusion. A Study in the Psychology of Pictorial Representation*. Princeton University Press, 1960.

A cikkhez felhasznált képeslapok forrása a Somogyi-könyvtár.